

OLESEA CIOBANU

Institutul de Filologie
(Chişinău)**SPIRIDON VANGHELI: PARADISUL PIERDUT
ŞI REGĂSIT AL COPILĂRIEI**

Abstract. This study addresses the issue of childhood in stories about Guguta (from the volume *Guguta and his friends* by Spiridon Vangheli) from several perspectives: first, from the point of view of the village (a village is the most prolific environment for childhood, according to the Romanian philosopher Lucian Blaga), and then it is analyzed in terms of age-specific psychological features (that make Guguta a universal child). Faithful representation of the traditional village and childhood is the result of re-animation of the child in the writer's conscience and spirit. Guguta, in this context, becomes a character in whom Spiridon Vangheli is fully found.

Keywords: childhood, village, village metaphysics, pre-operational thinking, animism, egocentrism, mysticism, anthropomorphism, narrative, narrative perspective.

În *Elogiul satului românesc*, discursul de recepție rostit de Lucian Blaga la Academia Română, filosoful culturii identifică o legătură inseparabilă între sat și copilărie, o simbioză chiar, datorită căreia fiecare din părți se alege cu un câștig, acestea având capacitatea de a se întregi reciproc. „Copilăria petrecută la sat, afirmă Lucian Blaga, mi se pare singura copilărie. Cine nu privește în urma sa peste o asemenea copilărie, mi se pare aproape un condamnat al vieții” [1, p. 34].

Satul este considerat mediul cel mai fecund al copilăriei, care, la rândul său, își găsește suprema înflorire în sufletul copilului. Raportată la mediul urban, lumea satului cuprinde „orizonturi și structuri secrete” [1, p. 35], ce trec dincolo de limitele sale geografice și de determinantele pur materiale ale spațiului. *Orizonturile secrete* ale satului pot fi sesizate doar în copilărie, ca „vârstă a sensibilității metafizice prin excelență”. Doar copilul e capabil să se bucure de toată plinătatea vieții, acest dar tocindu-se odată cu trecerea în faza maturității, adumbrată de grijile vieții cotidiene. Din aceste considerente, pentru a înțelege pe deplin sufletul copilului e nevoie de o coborâre în lumea satului, iar pentru a pătrunde în metafizica satului e nevoie de o coborâre în sufletul copilului, susține filosoful.

Valoarea literaturii pentru copii a lui Spiridon Vangheli se datorează, în parte, și intuiției autorului privind necesitatea săvârșirii acestei duble coborâri: în sufletul copilului și a satului. Numai că mișcarea operată de scriitorul basarabean (coborârea)

se produce în sensul regăsirii timpului pierdut, al redescoperii copilului ce a fost (*a copilului din suflet*, zice scriitorul) și a satului în care și-a trăit copilăria. De aici și reprezentarea fidelă, pe de o parte, a satului românesc tradițional, iar, pe de altă parte, a copilăriei cu toate particularitățile ei de vârstă inerente. Astfel, scriitorul basarabean prezintă prin Guguță una dintre ipostazele copilului universal, dar și a copilăriei, caracterizate, în opinia lui Jean Piaget, prin gândire pre-operațională, marcată, la rândul ei, de animism, egocentrism, antropomorfism și magism [2].

De remarcat însă că, dincolo de aceste aspecte psihologice, Guguță este în primul rând personajul în care se regăsește Spiridon Vangheli, și o funcție compensatoare. El poate fi considerat în același timp pretext, dar și gazdă a autorului în lumea fascinantă a copilăriei – o lume în care nu poți intra și pe care nu o poți înțelege decât fiind, redevinind sau transpunându-te în sufletul unui copil. Spiridon Vangheli redescoperă și re trăiește copilăria prin personajul său. Condiția eului povestitor al aventurilor lui Guguță constituie un caz interesant și exemplificator în acest context. Cititorul atent a remarcat probabil că, de cele mai multe ori, perspectiva narativă preferată de Spiridon Vangheli este cea numită „din spate”, impunând tipul naratorului matur, omniscient. O excepție o constituie istorioara cu *Moș Gerilii*, în care autorul încredințează actul povestitor personajului principal. La o simplă analiză de suprafață se poate observa că, indiferent de perspectiva narativă, textele nu suportă schimbări decât la nivel morfologic (în regimul pronominal), viziunea asupra evenimentelor rămânând neafectată. Privită din perspectiva omului matur, narațiunea axată pe convențional ar trebui să prezinte lumea și viața după un alt sistem decât cel al copilului, să pună un accent mai puternic pe elementul real, și nu pe cel imaginar. Or, imaginația adultului este și trebuie să fie mai controlată de realitate, comparativ cu cea a copilului, evident mai liberă. Ceea ce impresionează în opera lui Spiridon Vangheli e tocmai ușurința cu care atâta personajul, cât și naratorul, dar și autorul (ca instanță coordonatoare și decisivă), trec în orice moment din planul realității în cel al imaginației și al ficțiunii. Altfel zis, distanța dintre naratorul matur, omniscient și naratorul-personaj sau copil, în cazul dat, este anulată de intenția autorului de a nu subjugă legile și regulile specifice ale copilăriei logicii de viață a maturilor. În acest punct, originalitatea scriitorului constă în soluția inspirată de a privi universul copilăriei din perspectiva omului matur, dar cu ochi de copil (*al copilului din suflet*). Chiar și satul în care se consumă aventurile și isprăvile lui Guguță este prezentat așa cum există el în conștiința copilului, „ca o lume, ca o singură lume mult mai complex alcătuită și cu alte zări, mai vaste decât le poate avea un mare oraș sau metropolă pentru copiii săi” (Lucian Blaga). În același studiu, *Elogiul satului românesc*, autorul conchide că deosebirea esențială dintre sat și oraș rezultă din modul cum este înțeles și trăit satul. În conștiința latentă despre sine însuși, satul este situat în centrul universului, prelungindu-se, prin geografia sa, în mitologie și metafizică.

Baștina lui Guguță, Trei-Iezi, este satul tradițional în accepție blagiană, neafectat de evoluția tehnico-materială a timpurilor moderne. Conservator fiind, a reușit să se mențină în elementul său tradițional, în defavoarea mecanicului. Ceasul de fabrică al tatălui pierde, oricât ar părea de straniu astăzi, prin importanță și funcționalitate, în fața celui

al bunelului – soarele, care, fiind „mai mare peste toate ceasurile”, este și cel mai sigur: după el se orientează întreaga natură și apoi nu riscă niciodată „să i se termine minutele” (*Ceasul*). Drumurile de țară continuă să fie solicitate de aceleași care cu boi, tăcute, grele și pline de roadă, chiar dacă se mai găsește câte o *Volgă* să perturbeze „liniștea” satului, obișnuită cu muzica ciocanului pe calup, a coasei din brazdă, a cumpenei de la fântână sau a clopoțeilor și buhaiului purtat de urători.

Având o topografie specifică, securizantă, cu „dealurile și câmpiile adunate lângă sat”, mărginită de pădure și scăldată de Prut, Trei-Iezi este o localitate autosuficientă, aflată într-o deplină intimitate cu totul, într-o profundă coexistență cu natura, unde cerul și pământul comunică. În conștiința lui Guguță, satul Trei-Iezi este centrul lumii (în care se plasează în mod suveran pe sine), „... soarele e la noi în sat”, afirmă cu toată convingerea Guguță în povestirea *Moș Gerilii*.

Spiritul egocentric al copilului Guguță îl determină pe acesta să creadă că poate controla lumea, iar autorul permite un astfel de scenariu, făcând din Guguță inima satului în care trăiește și care poate schimba, după propria dorință, mersul evenimentelor, dar nedepășind limita bunului-simț, pentru că autorul, cunoscând cititorul cărui îi este destinată opera, are o grijă deosebită pentru aspectul etic al creației sale.

Lumea lui Guguță este concepută ca pornind doar de la sine, de unde și atotputernicia gândurilor sale. Astfel, doar cușma sa are puterea de a se mări la necesitate și de a salva satul de la ger, ploaia merge doar în urma sa și doar el a avut puterea să o scoată din sat, pe lângă moară până la un lan de grâu, salvând astfel roada și buna dispoziție a satului ș.a.

Concepând lumea pornind de la propria persoană, copilul are tendința de a transfera calitățile proprii obiectelor din jur. Animismul gândirii sau atribuirea calităților umane obiectelor și intenționalitate naturii este o trăsătură comună atât naratorului, cât și personajului. Ex.: „Pomul de iarnă a deschis ușa și a intrat înaintea tatei în casă. ... Cum au simțit că bradul e în casă, tot felul de păsăruici, veverițe cu nuci în gură, fluturi cu căpșune-n spate s-au urcat sus în ramurile lui” (*Urătorii*).

Evident este că în *Aventurile lui Guguță* tot universul pare a se conforma regulilor și legilor jocului, ca singura filosofie de viață a copilului. Spiridon Vangheli evidențiază tocmai rolul jocului, ca mod de a fi, în devenirea sau evoluția copilului. Reprezentativă în acest sens este povestirea *Banca lui Guguță*, în care personajul principal se pare că își asumă conștient condiția de copil, cu toate beneficiile pe care i le poate oferi vârsta, profitând de posibilitățile pe care i le deschide lumea jocului, unde dispăre granița dintre real și imaginație. Semnificativ și simbolic pare a fi gestul lui Guguță din ajunul zilei de întâi septembrie, când, pregătindu-se să meargă în clasa întâi sună cornul și la poartă îi vin prietenii, cărora le spune „de mâine să-și caute un alt tovarăș de joacă”, iar în semn de bun rămas le dăruiește: unuia arcul, altuia – un zmeu și morișca de pe casă. Astfel sugerându-se intrarea angajată într-o altă lume, unde nu mai este loc de joacă, începutul raportării la realitate și la cerințele ei, în defavoarea propriei imaginații. În acest punct, gestul lui Guguță dezorientează și lectorul, care și-a format deja un câmp de așteptare, iar „drama” personajului de a nu fi fost acceptat în clasa întâi, nu mai este și „drama”

cititorului, care nu mai empatizează pe acest segment cu personajul. Lectorul devine un egoist, se detașează de Guguță și nu mai vrea să accepte schimbarea. Sufletul său cere o continuare a peripețiilor și autorul i-o oferă.

Privită în sens blagian, alternanța deal-vale, sugerată încă de la începutul volumului, poate fi citită și ca un indiciu de conținut, autorul intenționând să redea viața satului și a lui Guguță, ca personaj central, în jurul căruia se învâрте această lume, cu toate bucuriile și tristețile sale, fără vreo tendință de idealizare a realității. Astfel, îl putem vedea pe Guguță rând pe rând căpitan de corabie, dar și jertfă a frizerului din sat, uriașul sau mai-marele satului (când maturii deveneau tot mai mici priviți din depărtare) sau deținător al cușmei în care poate încăpea tot satul, dar și copilul refuzat de a fi înregistrat în rândul elevilor la școala din sat. Plasându-și personajele la limita dintre realitate și imaginație, instanța auctorială caută să dea un sens lucrurilor neplăcute și experiențelor triste din viață, ceea ce face ca și cele mai triste momente din viața lui Guguță să-și găsească o dezlegare fericită.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Lucian Blaga. *Elogiul satului românesc*. În: *Isvoade*. Eseuri, conferințe, articole. Ediție îngrijită de Dorli Blaga și Petre Nicolau. Prefață de George Gană. – București: Editura Minerva, 1972, p. 247
2. Jean Piaget. *Reprezentarea lumii la copil*. Traducere din franceză de Mariana Pricop. – Chișinău: Editura Cartier, 2005, p. 416.